

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Зозулі Євгена Вікторовича на дисертацію Лепех Лесі Любомирівни
«Соціальна та юридична ефективність механізму правового регулювання»
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія
політичних і правових учень**

Вивчення і критичний аналіз тексту дисертаційного дослідження та наукових праць Лепех Л.Л., опублікованих за темою дисертації, дають підстави зробити наступні висновки.

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з планами відповідних галузей наук. Тема представленої дисертаційного дослідження є актуальною з огляду на те, що процеси, які відбуваються в політичному та громадському житті держави свідчать, що в сучасних умовах в правотворчій сфері існує достатньо велика кількість проблем, які безпосередньо пов'язані із нагальними завданнями подальшої реалізації комплексу системних реформ, без здійснення яких неможливе майбутнє України як європейської, розвинутої, демократичної країни.

В цьому контексті надзвичайно важливим є системне наукове забезпечення правотворчого процесу, направлено на системний перегляд вже існуючих та прийняття нових правових норм, які б відповідали реаліям сьогодення, дозволяли визначити дієві механізми подолання негативних явищ у суспільних відносинах, забезпечити ефективний правопорядок на основі режиму правозаконності.

Відтак, подолання наявних негативів можливо, серед іншого, на основі створення та системного удосконалення ефективного механізму правового регулювання, здатного належним чином забезпечити розвиток та охорону суспільних відносин на сучасному етапі державотворення. В той же час низка теоретичних питань і прикладних проблем удосконалення дієвості правового

регулювання та критеріїв його виміру, дослідження основних передумов ефективності правового регулювання в їх загальносоціальному та юридичному вимірі залишаються недостатньо дослідженими і дискусійними.

Важливим показником актуальності обраного дисертаційного дослідження є його зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Представлене дисертаційне дослідження виконано в контексті наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ за напрямками: «Проблеми реформування правової системи України» (державний реєстраційний номер 0112U007492), «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (державний реєстраційний номер 0113U002433) (с. 21 Д).

Відтак, комплексний загальнотеоретичний аналіз соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання є важливою науковою проблемою, що дозволяє зробити висновок про незаперечну актуальність представленого дисертаційного Лепех Лесі Любомирівни.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації.

Висновки та рекомендації, що містяться в дисертації, достатньою мірою аргументовані та достовірні. Це забезпечується фаховим застосуванням системи філософських, загальнонаукових та конкретно-наукових методів пізнання, критичним аналізом доктринальних джерел, в яких сформульовано найбільш важливі теоретико-методологічні підходи щодо розуміння сутності соціальної цінності права, правового регулювання, загальнотеоретичних особливостей соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання.

Авторка фахово визначила мету дослідження, яка полягає в тому, щоб комплексно на загальнотеоретичному рівні дослідити особливості соціальної та юридичної ефективності правового регулювання (с. 21 Д.). Мета дисертаційної роботи повною мірою відповідає визначенню завдань, які конкретизовані у дослідженні (с. 21-22 Д.).

Для досягнення мети дослідження і вирішення комплексу поставлених завдань авторка обрала належну науково-теоретичну, методологічну та емпіричну базу дослідження, що дало їй змогу на високому науковому рівні обґрунтувати положення наукової новизни, висновки та рекомендації.

Обґрунтованість отриманих Лепех Л.Л. результатів підтверджується достатньо широкою джерельною базою дослідження (280 найменувань), присвячених тематиці дисертації.

При цьому необхідно зазначити, що авторка детально дослідила наукові праці зарубіжних та вітчизняних науковців різних галузей знань (філософії, соціології, різних галузей права, загальнотеоретичного правознавства) присвячені дослідженню проблем ефективності механізму правового регулювання, виявлення сутнісних суперечностей, пов'язаних зі змістом права, а також з ефективністю його реалізації, взаємозв'язку правового та соціального регулювання. Наукові джерела аналізуються авторкою критично з переконливою аргументацією своїх наукових положень, висновків та рекомендацій.

Методологічна основа дисертаційного дослідження Лепех Л.Л. зумовлена його предметом, являє собою систему пізнавальних засобів і видається адекватною поставленим у роботі меті та конкретизуючим її завданням. Відмітним є те, що авторкою проаналізовано витoki формування методології та визначено методологічні засади дослідження ефективності механізму правового регулювання (с. 32-38 Д.).

Важливим методологічним інструментом дисертантки виступила система філософських (діалектичний метод, метод філософської герменевтики), загально-наукових та конкретно-наукових методів пізнання (порівняльний, цільовий методи, метод класифікації, метод документального аналізу, метод узагальнення), застосування яких дозволило провести концептуальну наукову розвідку досліджуваних питань і виробити конкретні пропозиції щодо вдосконалення теоретичних засад і практики підвищення соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання.

Таким чином, використання належного методологічного інструментарію у проведенні дослідження є підтвердженням достовірності наукових положень, висновків та результатів, викладених у дисертації.

Структура роботи зумовлена поставленою у ній метою і в цьому плані не викликає принципових заперечень.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає в тому, що дисертація є першим в Україні дослідженням, у якому комплексно на загальнотеоретичному рівні досліджено проблему співвідношення соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання.

Висуваючи вказану загальну ідею та розглядаючи її окремі аспекти, Лепех Л.Л. сформулювала низку особистих висновків, пропозицій та рекомендацій, які характеризуються науковою новизною і в сукупності вирішують важливе теоретичне та практичне завдання.

Серед найбільш значущих положень дисертації, що характеризуються науковою новизною є те, що авторкою визначено методіку оцінки соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання задля підтвердження взаємозв'язку між цілями та результатами правового регулювання.

При цьому заслуговує на підтримку позиція дисертантки, що важливими є методіки, засновані на розумінні ефективності закону як міри внеску в зміцнення правових начал державного і суспільного життя, визначення міри конфліктності врегульованих конкретною нормою суспільних відносин.

В цьому контексті ціннісним є те, що авторкою сформульовано параметри оцінювання соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання (істинність норм права, ступінь обліку правотворчих інтересів, ступінь задоволення суспільних потреб, ступінь досягнення соціально корисних цілей механізму правового регулювання, техніко-юридична якість нормативно-правового акта, виконуваність вимог нормативно-правового акта, ступінь досягнення юридичних цілей, стан законності), які, як зазначає авторка, і ми підтримуємо цю позицію, можуть бути особливими «мірилами» при оцінці

як потенційної, так і реальної ефективності механізму правового регулювання в контексті розв'язання соціальних проблем, що вимагають юридичного вирішення.

Крім того, внеском дисертантки в розвиток правознавства є те, що нею доведено роль правового моніторингу як методу узгодження соціальної і юридичної ефективності правового регулювання та визначено шляхи вдосконалення механізму узгодження соціальної і юридичної ефективності правового регулювання.

Ми підтримуємо висновок авторки про те, що правовий моніторинг може слугувати особливим методом гармонізації соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання, за допомогою якого можна на первинному етапі виявити результати правового регулювання в частині досягнення юридичних цілей правового регулювання та віддалених соціально-корисних цілей, які передбачав законодавець під час формулювання норми, а на наступному етапі виступити з конкретно законодавчою ініціативою щодо вдосконалення законодавства і правової системи загалом (с. 202 Д.).

Серед іншого вважаємо, що необхідним рівнем наукової новизни вирізняється обґрунтування і формулювання низки взаємопов'язаних авторських визначень, які стосуються змісту основоположних понять проблематики дослідження і направлені на удосконалення видової характеристики ефективності механізму правового регулювання, зокрема «ефективність», «мета правового регулювання», «механізм правового регулювання», «ефективність механізму правового регулювання», «соціальна ефективність механізму правового регулювання», «юридична ефективність механізму правового регулювання».

Новизною відзначається аргументація дисертанткою положення про те, що між соціальною та юридичною ефективністю механізму правового регулювання існують істотні відмінності, що виникають з діалектичного протиріччя між необхідністю задоволення різних суспільних потреб і можливістю їх задоволення як за допомогою економічних інститутів, що

отримують юридичне закріплення, а також політичних і соціальних інтересів, що знаходять відображення в нормативних приписах та правових механізмах. Дані протиріччя знаходяться в площині проблеми співвідношення юридичних цілей і соціальних потреб (С. 206 Д.).

Зазначені наукові позиції знайшли своє логічне і фахове підтвердження за текстом дисертації. За авторським задумом робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять одинадцять підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

У *Вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації; визначено її зв'язок з науковими планами та програмами, мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію основних положень дослідження, його структуру та обсяг (с. 20-26 Д.).

Розділ 1 дисертації (с. 27-79 Д.), що містить три підрозділи, присвячений дослідженню базових термінів дисертації, опрацюванню методологічного інструментарію, необхідного для повного й адекватного висвітлення вибраної теми. Авторка здійснила поглиблений теоретико-правовий аналіз проблематики, зокрема обґрунтувала вибір методологічного інструментарію, проаналізувала теоретичні підходи до розуміння соціальної та юридичної цінності права. Значущим доробком дисертантки є запропонована загальнотеоретична характеристика правового регулювання як особливої форми правового впливу.

У *розділі 2*, що охоплює чотири підрозділи, дисертанткою досліджено основні якісні показники ефективності механізму правового регулювання (с. 80-134).

Заслуговує на увагу авторський аналіз змісту та структури механізму правового регулювання та висновок дисертантки про необхідність перегляду сучасного трактування категорії «механізм правового регулювання», що зумовлено тим, що воно не дозволяє розглядати механізм правового регулювання як функціонуючу систему, організовану, упорядковану множину

взаємопов'язаних елементів, що становлять певну цілісність, не дає змоги трактувати механізм правового регулювання як послідовний процес реалізації норм права (с. 133 д.). Необхідно погодитись з тим, що зазначене має принципове значення з огляду на те, що залежно від розуміння сутності механізму правового регулювання визначається його місце в системі інших правових механізмів і права загалом, а також підхід до оцінки ефективності механізму правового регулювання.

Ціннісними є запропоноване авторкою розуміння ефективності механізму правового регулювання як оціночної категорії, за допомогою якої визначають рівень функціональності механізму правового регулювання в динамічному стані, та положення про те, що напрям оцінки ефективності механізму правового регулювання задається функціями механізму правового регулювання (с. 105 Д.).

Важливим доробком дослідження є науковий аналіз основних умов та чинників, які впливають на ефективність механізму правового регулювання, що, безумовно, має важливе практичне значення для впорядкування, оптимізації та захисту суспільних відносин, забезпечення правового порядку (с. 111-124 Д.).

Розділ 3, що містить чотири підрозділи, присвячений дослідженню проблеми співвідношення соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання (с. 135-202).

Авторка фахово характеризує особливості вивчення проблеми соціальної та юридичної ефективності в українській та зарубіжній юридичній літературі. Заслугує на підтримку позиція дисертантки про те, що застосування широкого спектру методів (методик) для оцінки ефективності правового регулювання (правових, конкретно-соціологічних, математичних та ін.), інтерпретаційної практики, дозволяє виробити стратегію формулювання текстуального змісту відповідних нормативних приписів, підкріплених дієвим механізмом реалізації, а також побудувати загальну концепцію вдосконалення законодавства.

Заслуговує на увагу змістовна та детальна характеристика взаємозв'язку соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання, теоретичне обґрунтування виділення різних форм співвідношення соціальної та юридичної ефективності правового регулювання.

Найважливіші результати дослідження викладені у висновках дисертації, що відповідають поставленим завданням і мають, безумовно, важливе значення для науки загальної теорії держави і права та юридичної практики України.

Практична значимість дисертаційного дослідження. Основні положення, висновки і рекомендації дисертації є внеском авторки в процес удосконалення вітчизняної загальнотеоретичної юридичної науки, а також можуть використовуватись в подальших дослідженнях галузевих юридичних наук.

Необхідно підкреслити практичну цінність дослідження, оскільки висновки і рекомендації сформульовані в дисертації положення та висновки можуть бути використані у науково-дослідницькій сфері – для подальшого дослідження загальних і спеціальних питань ефективності механізму правового регулювання; у правотворчій сфері – для вдосконалення законодавства, що регламентує правореалізаційну сферу.

Практичне застосування результатів дисертаційної роботи полягає у можливості застосування її висновків і пропозицій у викладанні навчальних курсів «Теорія держави і права», «Проблеми теорії права», «Тлумачення правових норм», використані при підготовці науково-методичних посібників, текстів лекцій, а також у науково-дослідній роботі студентів.

Повнота викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях. Основні теоретичні положення дисертаційного дослідження висвітлено у п'ятох статтях, із яких чотири опубліковано у виданнях, які визнано науковими фаховими з юридичних наук, й одну – у науковому періодичному виданні іншої держави, а також у 10 тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Характер та зміст наукових статей у яких відображено положення дисертації і результати проведених досліджень, спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалась апробація дисертаційної роботи повною мірою розкривають дослідницьку проблему.

Автореферат повністю розкриває структуру дисертації, а його зміст ідентичний з положеннями останньої.

Оформлення дисертації, оцінка мови і стилю дисертаційної роботи.

Дисертація оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації». Дослідження написане українською літературною мовою, в науковому стилі.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Визнаючи теоретичну та практичну цінність дисертаційного дослідження Лепех Л.Л., позитивно оцінюючи його загалом, необхідно відзначити, що окремі положення роботи мають дискусійний характер, а деякі з них потребують обґрунтування під час публічного захисту.

1. Об'єктом представленого дисертаційного дослідження визначено «ефективність механізму правового регулювання», що на нашу думку є дещо обмеженим судженням. Враховуючи те, що загальним об'єктом дослідження для всіх юридичних наук є об'єктивно існуюча правова дійсність, об'єкт дослідження, на нашу думку, повинен визначатись як сукупність суспільних відносин, що виникають у сфері, яка підлягає правовому впливу.

2. Задля забезпечення об'єктивності, всебічності і повноти дослідження, а також для отримання науково обґрунтованих і достовірних результатів у дисертації було використано систему загальнонаукових та конкретно-наукових методів пізнання. На нашу думку, методологія дисертаційного дослідження мала б більш системний і змістовний характер, якби авторка застосувала і спеціальнонаукові методи пізнання державно-правової дійсності (формально-юридичний, логіко-юридичний, порівняльно-правовий, функціонально-правового аналізу, метод правового моделювання).

3. При аналізі наукових джерел, в яких висвітлювались проблеми

ефективності механізму правового регулювання, авторка більшою мірою звертається до наукових доробків зарубіжних правознавців (зокрема російських). В той же час поза увагою дослідниці залишились така фундаментальна наукова праця з проблематики дисертаційного дослідження, як докторська дисертація вітчизняного правознавця Куракіна О.М. «Механізм правового регулювання: теоретико-правова модель» (2016 р.), монографія цього науковця «Сучасний механізм правового регулювання: загальнотеоретичні аспекти» (2016 р.), низка його підручників, навчальних посібників та наукових статей із зазначеної проблематики. До цього загалу необхідно додати наукові праці вітчизняних дослідників, які досліджували загально-теоретичні проблеми правового регулювання та його ефективності, а саме Селіванов В.Н., Діденко Н.Г., Тарахонич Т.І., Кривицький Ю.В., Стукаленко О.В.

4. У підрозділі 2.1 «Зміст та структура механізму правового регулювання» дисертантка, аналізуючи структуру механізму правового регулювання зосереджується на характеристиці таких її складників як норма права, правовідносини, юридичний факт, індивідуальні акти. Якщо залучення до складу механізму правового регулювання норм права, правових відносин, юридичних фактів підтримується більшістю вітчизняних правознавців, то включення до неї актів реалізації права є науковою позицією, яка характеризується різноманітністю поглядів. На нашу думку, така позиція пояснюється тим, що реалізація нормативно-правових настанов проявляється в реальній поведінці суб'єктів, що саме по собі, з точки зору теорії права, є об'єктом правового регулювання. Відтак, під час наукової дискусії хотілось би прояснити позицію авторки щодо обґрунтованості включення до структури механізму правового регулювання актів реалізації права (С. 94 Д.).

5. Вважаємо, що для визначення сутності правового явища «механізм правового регулювання» дисертантці необхідно було б надати характеристику існуючих у загальнотеоретичній юриспруденції прийомів і методів (зокрема, інструментального, соціального, психологічного, системно-структурного), застосування яких доповнило б уявлення про цей правовий феномен і

дозволило б більш змістовно розкрити певні його ознаки, що плідно впливає на більш глибоке осмислення зазначеного складного правового явища та його ефективність.

6. Аналізуючи питання оцінки ефективності механізму правового регулювання, підвищення якості його компонентів і внутрішніх зв'язків дисертантка використовує терміни «умови ефективності механізму правового регулювання» і «критерії ефективності механізму правового регулювання». Під час наукової дискусії необхідним є визначення позиції дисертантки щодо змістовного значення цих термінів.

7. У підрозділі 3.1. дисертантка зазначає, що співвідношення між метою і результатами є особливою формулою для визначення ефективності правового регулювання. В цьому контексті дисертанту доцільно було б звернути увагу на те, що правове життя і діюче в ньому право є надзвичайно складним, а тому його ефективність не можна оцінити за одним-двома критеріями, навіть якщо вони є досить важливими. Показників ефективності, так само як і неефективності, доволі багато, і зв'язок між ними далеко не завжди є очевидним і системним. Варто було б наголосити на тому, що будучи ефективним в одному аспекті, правове регулювання може стати неефективним, а навіть таким, що завдає шкоди соціальному життю, в іншому аспекті.

8. Ураховуючи важливість теоретичного дослідження проблематики дисертації в контексті поглиблення процесів демократизації в сучасному національному державо- та правотворенні вважається, що необхідним було б, хоча б в окремому підрозділі, дослідити основні системні характеристики соціальної та юридичної ефективності механізму правового регулювання в сучасній Україні, визначити його особливості та перспективи розвитку.

Утім указані зауваження аж ніяк не применшують цінності, оригінальності та значущості роботи Лепех Л.Л. і носять характер запрошення для подальшої дискусії на надзвичайно цікаву висунуту нею тему.

Дисертація носить завершений характер, встановлена мета дослідження розкрита у достатньому обсязі, основні положення дисертаційної роботи отримали необхідне наукове обґрунтування.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам МОН України. Наведене дає підстави стверджувати, що дисертація Лепех Л.Л. «Соціальна та юридична ефективність механізму правового регулювання» є самостійним і завершеним науковим дослідженням, яке містить наукові положення та науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують важливе наукове завдання і мають істотне значення для юридичної науки. Рецензоване дослідження містить раніше не захищені положення і наукові висновки, що отримані особисто авторкою.

З урахуванням викладеного вважаю, що дисертація «Соціальна та юридична ефективність механізму правового регулювання» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., та наказу МОН України № 40 від 12.01.2017р., зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2017 р., за № 155/30023, а її автор – Лепех Леся Любомирівна, на підставі прилюдного захисту, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

**Професор кафедри загальноправових дисциплін
Донецького юридичного інституту МВС України
доктор юридичних наук, професор**

Є. В. Зозуля

Підпис професора кафедри ЗПД
ДЮІ МВС України Зозулі Є.В. засвідчую:
П.В. начальника-відділу режимно-секретного та
документального забезпечення

В.В. Котова
О.П. Єфіменко